

Lexikologie (e Lexikologie)

lingvistická disciplína zkoumající:

- slovní zásobu jazyka
- vztahy slov ve slovní zásobě
- vztah formy a významu slov
- původ slov
- stavbu slov

Základní jednotka:

lex/ slovo (s *Lex*, s *Wort*)

lexém (s *Lexem*)

Základní otázka:

Co je to slovo?

„Zu Beginn forderte der Professor auf...“

Vymezení pojmu „slovo“

- není přesně definovatelné
- intuitivní jednotka
- v písmu před i za mezeru, v mluv. řeči oddělitelné pauzou
- v textu přemístitelné
- nese nějaký význam

Lexém

(s *Lexem*)

- není totéž, co „slovo“
- jiné názvy: lexikální jednotka, pojmenování, moném

Definice lexému:

- langová (abstraktní) jednotka
- má formu (s *Formativ*) a význam (s *Semem*)
- jednota neměnné formy a obsahu
- slovníkový vstup
- může se skládat z více slov (fráze, idiomy)
- více lexémů může tvořit jedno slovo (kompozita)

Vztahy mezi lexémy

- paradigmatické
 - mohou se „zastupovat“, resp. stát na stejném místě ve výpovědi
- syntagmatické
 - nemohou se zastupovat
 - nemohou/mohou se kombinovat – „lexikální snášenlivost“

Vztahy paradigmatické

- Synonymie (*e Synonymie*)
 - forma/ formativ jiný
 - význam/ sémém podobný nebo stejný
Buffet x Imbiss; laufen x rennen
- Opozice (*e Opposition*)
 - forma různá
 - význam opačný
Abfahrt x Ankunft; geben x bekommen; fröhlich x traurig
- Hierarchie (*e Hierarchie*)
 - forma/ formativ jiný
 - význam/ sémém nadřazený = hyperonymum (*s Hyperonym*)
Liebe < Gefühl; Frühling < Jahreszeit; Getränk > Bier
 - význam podřazený = hyponymum (*s Hyponym*)
Liebe, Hass < Gefühl; Frühling, Sommer < Jahreszeit; Getränk > Bier, Wasser
- Homonymie (*e Homonymie*)
 - forma stejná
 - význam jiný
*Buchen (buky) x Buchen (objednávání); kosten (mít cenu, stát) x kosten („koštovat“);
ein (člen) x ein (jeden)
isst x ist; r Band x e Band; um'schreiben x 'umschreiben*

Vztahy syntagmatické

- pravidelné kombinace (*regelmäßige Komb.*)
 - běžné Kolokace („snášelivé“)
Hund bellt; Hund beißt; Hund heult; Hund snüffelt
**Hund redet; *Hund schreibt; *grüner Hund; (*)jemandem einen Bären aufbinden*
- nepravidelné kombinace (*unregelmäßige Komb.*)
 - fráze, idiomy, rčení (*e Phrase, s Idiom, Sprichwörter*)
*den Kürzeren ziehen; sich durchbeißen; Aller Anfang ist schwer;
ausnehmen wie die Weihnachtsgans*

Text zum „Bären aufbinden“

A98/JAN.01239 St. Galler Tagblatt, 10.01.1998, S. *, Ressort: TB-ROM; «Einfach umwerfend»:

«Eine Reise nach China?» Die 37jährige Manuela Speck schaut ganz ungläubig. Dann muss sie sich setzen. Sofort rennt ihre 12jährige Tochter Nathalie zu Vater René. Kurz darauf erscheint auch dieser etwas verwirrt im Wohnzimmer. «Ist das wahr?» fragt er skeptisch. Dann vergewissert er sich auf dem Fax: «Manuela Speck, 1. Preis». Erst habe er gedacht, seine Tochter wolle ihm einen **Bären aufbinden**, gesteht er. Er habe es nicht glauben können.

Zdroj: Korpus des IDS-Mannheim

Slovní zásoba

(*r Wortschatz*)

- soubor všech slov/ výrazů a ustálených (=lexikalizovaných) nepravidelných kombinací jazyka
- „otevřený“ systém
- předmět zájmu lexikologů (v širším smyslu)

Rozdělení slovní zásoby

– některé poddisciplíny lexikologie

- podle kombinací
 - pravidelné: teoreticky nekonečně mnoho
 - nepravidelné: fráze, idiomy, rčení
 - FRAZELOGIE (*e Phraseologie*)
- podle denotátu (*s Denotat*)
 - apeletiva (*s Appelativum*)
 - propria (*s Proprium, r Eigennamen*)
 - ONOMASTIKA (*e Onomastik*)
- podle původu
 - domácí (*einheimische Wörter*)
 - výpůjčky a cizí slova (*e Entlehnung, s Fremdwort*)
 - ETYMOLOGIE (*e Ethymologie*)
- podle stavby formativu
 - simplex (*s Simplex*)
 - kompozitum (*s Kompositum*)
 - derivace (*e Derivation*)
 - zkratka/ kontrakce (*e Kontraktion*)
 - SLOVOTVORBA (*e Wortbildung*)
- podle zpracování do slovníků
 - jednojazyčné x vícejazyčné
 - obecné x specializované
 - encyklopedické x thesaurové
 - synchronní x etymologické
 - frazeologické
 - onomastické
 - frekvenční
 - zkratk
 - atd.
 - LEXIKOGRAFIE (*e Lexikographie*)